

Nietzsche sám sebe jako takového nadčlověka neviděl, není jím ani Zarathustra. Ten se představuje jako někdo, kdo nadčlověka ohlašuje a připravuje na něj:

Hled'te, ohlašuji vám onen blesk a těžkou kapku padající z mračen: ten blesk se však nazývá Zarathustra. – (*Zarathustra*, Zarathustrova předmluva, *KSA* 4, 18)

Vůle k moci

1. Vůle k životu? Na jejím místě jsem vždy našel vůli k moci. (*KSA* 10, 187)

„Vůle k moci“ se stala titulem dlouho připravovaného Nietzscheho díla. V srpnu 1888 sestavil poslední plán obsahu této knihy. Poté se měnily tituly a koncepce. Místo „Vůle k moci“ byl realizován *Soumrak bůžků* jakožto první kniha „Přehodnocení všech hodnot“.

Elisabeth Försterová-Nietzschová, Nietzscheho sestra, později nechala z pozůstalosti sestavit knihu „Vůle k moci“ a vydávala ji za Nietzscheho hlavní dílo.

Dřívější kritiku následovala demontáž: začal ji nejprve Karl Schlechta a pokračoval v ní v rámci své editorské práce Mazzino Montinari.

„Vůle k moci“ je jedním z Nietzscheových konceptů: koncept důležitý mezi jeho myšlenkovými experimenty. Žádné systematické hlavní dílo však neexistuje – ani pod tímto titulem:

Kde jsem našel něco živoucího, tam jsem našel vůli k moci; a i ve vůli služebníka jsem našel vůli k tomu být pánem.

Aby slabší sloužilo silnějšímu, k tomu je přemlouvá jeho vůle, neboť chce být pánem nad ještě slabším: této jediné rozkoše se nechce vzdát.

A jako se menší poddává většímu, aby mělo rozkoš a moc nad nejmenším: tak se poddává ještě i to největší a kvůli moci dává v sázku – samotný život. (*Zarathustra*, O sebepřemáhání, *KSA* 4, 147 n.)

Tento úsek doplňuje svrchu citovanou Nietzscheovu poznámku. Zarathustra poskytuje „vůli k moci“ výklad „živoucího“. Pozorování, která uskutečnil, odporují domněnce, že živoucí je motivováno pouze jakýmsi pudem sebezáchovy. Již míra zřeknutí sebe sama nebo poddání se ze strany „služebníka“ z tohoto pohledu přesahuje to, co je nutné k pouhému přežití. Na druhé straně se u „největších“, kteří mohou mnoho ztratit, nalézá z hlediska zachování existence zbytečná tendence – kvůli přírůstku chtějí dát v sázku všechno.

„Vůle k moci“ ovšem není pouhou hrabivostí. Projevuje se nejenom na poli politickém či hospodářském. Také úsilí myslet a poznávat odráží znovu „vůli k moci“. K „psychologickému“ výkladu lidského usuzování, poznávání a myšlení patří, že i v tomto případě vidí působit odpovídající dynamiku. Nietzsche v knize *Mimo dobro a zlo* vznáší požadavek, aby byla psychologie prohloubena jeho způsobem pohledu:

Celá psychologie dosud vázla na morálních předsudcích a obavách: neodvážila se do hloubky. Chápat ji jako morfologii a *nauku o vývoji vůle k moci*, jako ji chápu já – o to ve svých myšlenkách ještě nikdo ani nezavadil: pokud je totiž dovoleno vidět v tom, co bylo dosud napsáno, symptom toho, co bylo dosud zamlčováno. (KSA 5, 38)

V *Zarathustrovi* jsou to ti „nejmoudřejší“, jejichž „vůle k pravdě“ má být v tomto smyslu psychologicky demaskována – jako „vůle k moci“:

„Vůlí k pravdě“ to nazýváte, vy nejmoudřejší, co vás pohání a vzrušuje?

Vůle k myslitelnosti všeho jsoucího: tak nazývám *já* vaši vůli!

Všechno jsoucí teprve myslitelným *učinit* chcete: pochybujete totiž se zdravou nedůvěrou, zda to již myslitelné je.

Však to se vám poddá a oddá! Tak tomu chce vaše vůle. Bude to hladké a podřízené duchu, jako jeho zrcadlo a odraz.

Vaše celá vůle, vy nejmoudřejší, je jedinou vůlí k moci; a to i tehdy, když mluvíte o dobru a zlu a o hodnocení.

[...]

Svou vůli a své hodnoty jste vsadili do řeky dění; to, co lid považuje za dobré a zlé, mi prozrazuje starou vůli k moci.

[..]

Nyní řeka dál nese vaši loďku: *musí* ji nést. Málo záleží na tom, zda se zlomená vlna pění a hněvivě odporuje kýlu!

Řeka není vašim nebezpečím, vy nejmoudřejší, ani koncem vašeho dobra a zla: ale ona samotná vůle, vůle k moci, – nevyčerpaná, plodící vůle života. (*Zarathustra*, O sebezpřemáhání, *KSA* 4, 146 n.)

„Nejmoudřejší“ vystupují ve dvojroli: jakožto myslící a jako ti, kteří stanovují hodnoty. Aspekty, které již byly vysloveny v rámci Zarathustrových faset – speciálně fasety tvůrce a pravdomluvného –, se snadno asociují.

Jestliže k bytí nezbytně patří stanovování perspektiv, myšlenkový pokus systematicky redukovat všechno na jeden pojem se stává aktem mohutného stanovování perspektiv. Pod touto perspektivou universální myslitelnosti se lidé zmocňují „jsoucího“. Co se do pojmu zahrnout nedá, nebo dá jen nedokonale, je přitom potlačeno.

Když Nietzsche označuje ty, kdo stanovují nové hodnoty, dokonce za vlastní „tvůrce“, zdůrazňuje tím, že ustanovení nových hodnocení může být spojeno s masivním zásahem do toho, co existuje, a tím je výkonem moci.

Stanovení hodnot těmito „tvůrci“ však neplatí napořád: „Dobro a zlo, jež by bylo nepomíjející – neexistuje! Samo ze sebe se musí stále překonávat“ (*Zarathustra*, O sebezpřemáhání, *KSA* 4, 149). Již výše jsme poukázali na to, že podle této formulace nutí vnitřní dynamika stále znovu k porušování starých a současnému stanovování nových hodnot. Není to žádný vnější „proud dění“, jenž rozrušuje to, co nejmoudřejší založili. Táž motivace, táž hnací síla, která vše poháněla, znovu ničí novým přehodnocováním to, co existuje. Tato dynamika se nazývá „vůle k moci“.

Nápadné na tom je, že dokonce i ti, kdo moc mají, této dynamice podléhají. Není to vnější záležitost. Jde tu o dynamiku, jež náleží k vnitřnímu uspořádání života:

Šel jsem po stopách živoucího, po cestách největších i nejmenších jsem šel, abych poznal jeho druh.

[...]

Ale tam, kde jsem našel něco živoucího, tam jsem zaslechl i slova o poslušnosti. Všechno živoucí je tím, které poslouchá.

A tohle je druhá věc: rozkazovat se bude tomu, jenž neumí poslouchat sám sebe. Tak je tomu u každého živoucího druhu.

Jako třetí jsem však uslyšel toto: rozkazovat je těžší než poslouchat. A nejenom že ten, který rozkazuje, nese břemeno všech poslouchajících a že jej toto břemeno lehce rozdrtí: –

zdálo se mi, že ve všem rozkazování je pokus i kus odvahy; a kdykoli, když živoucí rozkazuje, riskuje sebe samo.

Ano, i tehdy, rozkazuje-li samo sobě: i tehdy musí pykat za své rozkazování. Musí být soudcem, mstitelem i obětí svého vlastního zákona. (tamt., *KSA* 4, 149)

„Všechno živoucí je tím, které poslouchá“ – poslouchá dynamiku „vůle k moci“, která je jeho vnitřním uspořádáním. Text popisuje dvě možnosti takové poslušnosti: živoucí může být této dynamice podřízeno skrze něco jiného, když samo moc nemá. Pokud moc má, podléhá „vůli k moci“ vnitřně. „Vůle k moci“ se stává motivací pro to, aby se ta moc, jež existuje – tedy pouhá možnost utváření a rozkazování –, užívala, a tak chtěla podstoupit riziko kvůli nové moci.

Moci rozkazovat, mít moc, v sobě konečně zahrnuje i možnost rozkazovat nejenom druhým, ale i sám sobě. „Patos distance“, který se může vyvinout až v distancování se od sebe sama, se zde jinak formulován objevuje znovu.

Těm, kdo rozkazují sami sobě, a kteří tím stále sami sebe riskují, dovoluje vůle k moci sebeurčení a samostatnost: její dynamika se rozvíjí v jedinečné bytosti, jež si sama rozkazuje a sama se poslouchá – proto je autonomní a autarkní. Z tohoto pohledu se dynamika „vůle k moci“ ukazuje jako „sebepřekonání“.

Nietzsche nechává hovořit samotný život: své tajemství prozrazuje Zarathustrovi. Toto tajemství spočívá v tom, že je – zcela ve smyslu Nietzscheova pojetí „vůle k moci“ – sebepřekonáním:

A toto tajemství mi zjevil sám život. „Pohled, řekl mi, já jsem tím, co se musí samo neustále překonávat.

Ovšem, vy tomu říkáte vůle k plození nebo pud k účelu, k něčemu vyššímu, vzdálenějšímu, mnohonásobnějšímu: ale tohle všechno je pouze jedním a jediným tajemstvím.

Raději bych zanikl, než abych toto jediné odmítl; a vpravdě, tam, kde je zánik a kde padají listy, hle, tam se obětuje život – kvůli moci!

[..]

Ten však, jenž po pravdě střílel slovy o ‚vůli k bytí‘, ten na ni nenarazil: taková vůle totiž – není!

Neboť: to, co není, nemůže chtít; proč by však to, co v bytí je, ještě k bytí chtělo!

Jedině tam, kde je život, je i vůle: nikoli však vůle k životu, ale – a to je má nauka – vůle k moci!“ –

Tak mě kdysi učil život: a z této nauky vám ještě, vy nejmoudřejší, uhodnu hádanku vašeho srdce. (tamt., *KSA* 4, 148 n.)

Vypadá to, jako by zde byla objasněna poslední tajemství života. Také Nietzsche zřejmě určitou dobu věřil, že svírá v rukou nový klíč k zevrubnému filosofickému objasnění bytí. Koncept, že by tuto myšlenku systematicky propracoval, však zavrhl. Žádné ucelení jeho úvah o „metafyzice vůle“ neexistuje. Poskytnout přiměřeně jednotící interpretaci jeho textů by znamenalo přehlédnout experimentální charakter těchto výroků.

Tendence k tomu, aby byla dynamika „vůle k moci“ prohlášena za působící princip nejenom života, ale i jsoucího obecně, se skutečně objevují.

Je však typické, že Nietzscheova formulace, kterou užívá v knize *Mimo dobro a zlo*, tuto úvahu snižuje na úroveň hypotézy. Výroky jsou zarámovány otázkou, která není pouhou otázkou rétorickou a která by sotva mohla být opatrnější: „Připustme, že [...] –: není snad dovoleno pokusit se?“:

Připustme, že za reálné není „stanoveno“ nic jiného než náš svět tužeb a vášní, že nemůžeme nahoru ani dolů k žádné jiné „realitě“ než k realitě svých pudů – neboť myšlení je jen vzájemnou reakcí těchto pudů –: není snad dovoleno pokusit se položit otázku, zda toto stanovení není *postačující* k tomu, abychom z něj pochopili i takzvaný mechanistický (nebo „materiální“) svět?

[...] Otázkou je konečně i to, zda vůli skutečně uznáváme za *působící*, zda věříme v kauzalitu vůle: jestliže tak učiníme – a *taková* víra je v podstatě i naší vírou v kauzalitu vůbec –, *musíme* se pokusit hypoteticky stanovit tuto kauzalitu vůle jakožto jedinou. [...]

– Připusťme konečně, že bychom dospěli k tomu vyložit celý náš pudový život jako rozvětvení a rozšíření nějaké základní podoby vůle – totiž vůle k moci, podle *mé* teze –; připusťme, že bychom z této vůle k moci mohli odvodit všechny organické funkce a že bychom v ní našli řešení problému plození a obživy – což je problém jediný –, získali bychom tím právo určit *všechnu* působící sílu jednoznačně jako: *vůli k moci*. Svět nazíraný zevnitř, svět určený a označený ve svém „inteligibilním charakteru“ – tento svět by byl pouze „vůli k moci“ a ničím kromě toho. – (KSA 5, 54 n.)

Vůle k moci zůstala jedním z mnoha Nietzscheových myšlenkových pokusů.

Nemůžeme popřít, že koncept „vůle k moci“ úzce souvisí se Zarathustrovým obrazem nadčlověka, a dokonce i se samotným Zarathustrovým typem. To objasňuje i spojení sebepřekonání a sebedistancování.

Zarathustra nad to líčí historii vzniku „velkého zármutku“, pesimismu, za pomoci konceptu „vůle k moci“ a určuje v ní roli nadčlověka:

Chtění osvobozuje: jak se však nazývá to, co ještě v poutech přemáhá i osvoboditele?

„Bylo“: tak se nazývá to, co je pro vůli skřípěním zubů a nejosamělejším smutkem. Bezmocná proti tomu, co se stalo – je vůle vůči všemu minulému špatným divákem.

[...]

Tak se vůle, osvoboditelka, stala tou, jež přináší bolest: a na všem, co může trpět, se mstí za to, že nemůže nazpátek.

Toto, ano toto samotné je nejvlastnější *pomstou*: nevole vůle proti času a jeho „bylo“.

Vpravdě, v naší vůli přebývá velký nerozum; a stalo se kletbou pro vše lidské, že tento nerozum poznal ducha!

Duch pomsty: to byla, mí přátelé, dosud nejlepší lidská myšlenka; a kde bylo utrpení, tam měl vždy být trest.

[...] A teď se přes ducha valil mrak za mrakem: dokud konečně šílenství neprohlásilo: „Všechno zaniká, proto je vše hodno zániku!“

[...]

Žádný čin nemůže být zničen: jak by mohl být odčiněn trestem? Toto, toto je oním věčným na trestu „bytí“, že i bytí musí být věčně činem a vinou!

Ledaže by vůle konečně sama sebe vykoupila a chtění by se stalo ne-chtěním, ale vy přece znáte, moji bratři, tuhle vymyšlenou písničku šílenství! (*Zarathustra*, O vykoupění, *KSA* 4, 179 nn.)

Toto odůvodnění pesimismu by mohlo být sotva abstraktnější. Nietzsche kombinuje koncept „vůle k moci“ s jedním z pojmů svých „psychologických“ úvah o morálce: s pojmem „resentimentu“. „Resentiment“ vzniká jako produkt „takových bytostí, jimž je vlastní reakce, reakce činu, odepřena a kteří si nahradí škodu jen jakousi imaginární pomstou“ (*KSA* 5, 270). Nietzsche jej popisuje jako reakci zranění, jež usiluje pouze o to, aby svými skromnými prostředky samo opět zranilo.

Z velmi všeobecné perspektivy, kterou Zarathustra s Nietzscheovým svolením zaujímá, je pesimismus líčen jakožto univerzální resentiment. „Vůle k moci“ ho rozvíjí vzhledem k minulosti, proti níž je bezmocná. „Tak se vůle, osvoboditelka, stala tou, jež přináší bolest: a na všem, co může trpět, se mstí za to, že nemůže nazpátek.“ Z dynamiky všeho živoucího, v němž se „vůle k moci“ vyvíjí, se nejprve stává utrpení z nezměnitelné a špatné minulosti a následně i „velký zármutek“ nad samotným životem. Ona je zraněním, kterým se resentiment „vůle k moci“ mstí životu za čas.

Jakési sebevykoupění vůle – řešení, jež nabízí „šílenství“ – nevede nikam: „Ledaže by vůle konečně sama sebe vykoupila a chtění by se stalo ne-chtěním – ale vy přece znáte, moji bratři, tuhle vymyšlenou písničku šílenství!“ Smyslem tohoto velmi důležitého výkladu „velkého zármutku“ však není filosofické objasnění toho,

co se děje; smyslem je ukázat alternativní možnosti terapie. Směr výkladu nám ozřejmí, nakolik je nadčlověk schopen uzet rozvázat:

Od těchto vymyšlených báchorek jsem vás odváděl pryč, když jsem vás učil: „vůle je tvůrce“.

Všechno „bylo“ je zlomkem, hádankou, strašnou náhodou – dokud k tomu tvůrčí vůle neřekne: „Ale tak jsem to chtěla!“

– Dokud k tomu tvůrčí vůle neřekne: „Ale tak to chci! Tak to budu chtít!“

Ale cožpak to již řekla? A kdy se tak stane? Odstrojila se již vůle ze své vlastní pošetilosti?

Stala se již vůle svým vlastním vykupitelem a dárce radosti? Zapomněla ducha pomsty a všechno skřípání zubů?

A kdo ji naučil smíření s časem, kdo ji naučil vyššímu, než je všechno smíření?

Něco vyššího než všechno smíření musí chtít vůle, jež je vůlí k moci –: ale jak se jí to stane? Kdo ji naučil také tomu, aby chtěla nazpět? (*Zarathustra, O vykoupení, KSA 4, 181*)

„Vykoupení“ vůle není žádným „smířením“; namísto toho by mohlo být „sebepřekonáním“ těch, kdo si skrze vlastní sebedistancování mohou rozkazovat, a tím se stále znovu činit nutnými. Přisvojují si minulost – „ale tak jsem to chtěla“. Protože se sami činí nutnými, jejich minulost se stává nepostradatelnou.

Možnost „smíření s časem“ není ještě z toho, co Zarathustra nastiňuje, zcela jasně patrná. Je přitom pouze zdůrazněna role nadčlověka. Na konci stojí otázka, jak vyřešit problém, který načrtává struktura uplynulého času:

Avšak na tomto místě jeho řeči se stalo, že se Zarathustra náhle odmlčel a vypadal úplně jako ten, jenž se do krajnosti vyděsil. S poděšeným zrakem se podíval na své učedníky; jeho oko provrátilo jako šíp jejich myšlenky, i postranní myšlenky. (tam., *KSA 4, 181 n.*)

V Zarathustrově poděšení se odráží strach z toho, aby neprozradil příliš mnoho. Učedníci by mohli uhádnout, že otázky vedou k myšlence „věčného návratu téhož“.

Věčný návrat téhož

To, že tato myšlenka, která byla pro Nietzscheho myšlenkovým experimentem, jenž jím nejvíce otřásl, zůstává skryta až do třetí knihy, patří k „dramaturgii“ *Zarathustry*. Zřetelně je tím naznačeno, že ji Nietzsche považoval za riziko.

Věčný návrat téhož

Neboť tvá zvířata vědí dobře, ó Zarathustro, kým jsi a kým se stát musíš: hle, *tys učitelem věčného návratu* –, to je *tvůj osud!* (*Zarathustra*, Uzdravující se, *KSA* 4, 275)

Takzvaná nauka „věčného návratu“ je něčím víc než jedním z mnoha Zarathustrových výroků. Je centrální pro knihu i typ Zarathustera; avšak centrální nikoli ve smyslu filosofického systému – „Všechny filosofické systémy jsou *překonané*“,“ poznamenává si Nietzsche v roce 1884 (*KSA* 11, 159). Velká část myšlenkových obrazů, jež jsou v *Zarathustrovi* načrtnuty, se obsahově či v narážkách vztahuje k tomuto centru.

Možná je dokonce přiměřenější obrácený způsob náhledu: „myšlenka věčného návratu“ je zárodečnou buňkou celé knihy. Svůj komentář k *Zarathustrovi* uvádí Nietzsche v *Ecce homo* takovým zaujetím stanoviska, jež tomu odpovídá:

A nyní vyložím historii Zarathustry. Základní koncepce díla, *myšlenka věčného návratu*, tato nejvyšší formule přitakání, které vůbec může být dosaženo –, patří do srpna roku 1881: je načrtnuta na list papíru s poznámkou: „6000 stop mimo člověka a čas“. Onoho dne jsem se procházel v lesích u jezera Silvaplana; nedaleko Surlei jsem se zastavil u velkého pyramidálně vztyčeného kusu skály. Tam mi tato myšlenka přišla. – (*KSA* 6, 335)

Poznámka, na kterou Nietzsche naráží, existuje v pozůstalosti. Je pokusem učinit si jasno v tom, jak s novou myšlenkou zacházet:

Návrat téhož.

Návrh.

1. Přivtělení základních omylů.
2. Přivtělení vášní.